

ARCHITECT EN SOCIALE WONINGBOUW

c. bongers

De heer Bongers is werkzaam als architect in Arnhem. Wij hebben hem gevraagd een artikel te schrijven over de relatie architect - sociale woningbouw.

Al vele jaren zijn wij in ons dagelijks werk gewend aan het omgaan met de vele facetten van de sociale woningbouw. Op den duur verdwijnt de verwondering over de ingenieuze ingewikkeldheid van deze materie en je gaat er eigenlijk heel soepel mee om. Maar bij het voldoen aan het verzoek van de Groniek-redactie om nu eens te vertellen wat je zo in de dagelijkse praktijk ervaart bij het ontwerpen van woningen in de sociale sector, realiseer je je met schrik hoeveel voetangels en klemmen je te verwachten hebt op de dikwijls lange weg bij deze materie. Gedurende dit proces neem je bijna dagelijks een hindernis en daardoor ontstaat er waarschijnlijk een vorm van gewenning.

Nu we genoodzaakt zijn alles eens op een rijtje te zetten, blijkt dit voor ons ingewikkelder te zijn dan onze gedachten in tekeningen vast te leggen. Niettemin zullen wij een poging wagen en om een en ander toch nog eenvoudig te houden, zullen we ons beperken tot de woningwetbouw. Sociale woningen in de premie-A en -B sector en premie-huurwoningen laten we onbesproken.

participanten

We hadden het over schrik. Wel, de voornaamste oorzaak hiervan heeft betrekking op het feit dat er zo ontzaglijk veel wetmatigs is gegroeid rondom de sociale woningbouw. Dit zal wel te maken hebben met volwassenwording, maar toch, alles heeft zijn plaats en is in volle omvang aanwezig. Geen ontwerper, en ook geen der andere participanten, kan om instantie A of B heen en moet voldoen aan voorschrift zus of zo. In het kort en heel summier beschreven volgt hierna een opsomming van een aantal instanties waar je altijd mee te maken krijgt of aan wiens voorschriften je hebt te voldoen.

Om te beginnen is er de opdrachtgever, die vrijwel altijd een woning-

bouwvereniging is. Het bestuur hiervan bestaat uit leden die met elkaar geneigd zijn een gemiddelde mening weer te geven over een aangeboden ontwerp. Je mag verwachten dat extremisten, zowel naar beneden als naar boven, al bij deze instanties worden afgetopt.

Vervolgens komt de Rijksoverheid, die zoveel meebetaalt aan de woningen, dat zij zich gerechtigd voelt en naar onze mening ook gerechtigd is, een grote vinger in de pap te hebben. Zij doet dit aan de hand van vele voorschriften en richtlijnen die stuk voor stuk zinvol zijn en die enerzijds de bouwprijzen in de hand houden en anderzijds een redelijke kwaliteit garanderen. Wij vinden dit alles heel zinvol maar beseft moet worden, dat op deze wijze wederom extremiteiten worden tegengegaan.

Naast deze twee genoemde participanten is daar nog de gemeentelijke overheid. Zij controleert de kwaliteit van het gebouwde en hanteert hierbij de bouwverordening. Tevens vraagt zij welstandsadviezen en raadpleegt de desbetreffende nutsbedrijven. De ontwerper dient de adviezen op te volgen en tevens te voldoen aan de eisen welke de nutsbedrijven aan het bouwwerk stellen. In het algemeen draagt de gemeente ook nog zorg voor de verwerving van de gronden en is opdrachtgeefster voor de stedenbouwkundige uitleg en verkaveling, inclusief de infrastructuur. Hieruit mag duidelijk zijn dat de gemeentelijke overheid een dominante rol speelt in het proces van de sociale woningbouw. Zeker als men ook nog denkt aan de verdeling van woningcontingenten, woningcategorieën, grondprijspolitiek enzovoort.

Ten slotte zijn er nog de aannemer, de constructeur en leveranciers en fabrikanten welke een stempel drukken of ten minste hun invloed uitoefenen op het ontwerpproces. Vooral de rol van de aannemer is hierbij van het grootste gewicht, want hij bepaalt de bouwprijs en in sommige gevallen zelfs voor een

groot gedeelte de vorm van de woningen als hij een bepaald bouwsysteem hanteert.

Het zal voor de lezer wel duidelijk zijn geworden dat de inbreng van de architect in wezen beperkt is, naar onze mening beperkter dan meestal wordt aangenomen. Hoewel bouwkunst altijd al een gebonden kunst is geweest, is de gebondenheid hier wel erg groot.

Toch zijn er voor een architect wel lichtpunten. Immers, hoe meer instanties, hoe meer voorschriften, hoe meer marges. Want voorschriften kennen uitzonderingsbepalingen en zijn dikwijls voor verschillende uitleg vatbaar. Instanties spreken elkaar tegen, overlappen elkaar en zijn soms erg onduidelijk. Misschien is deze uitlating wat gechargeerd, maar toch geven deze marges de architect een scala van mogelijkheden. Hier liggen kansen die telkens weer uitgebuit moeten worden. Waar voorschriften zijn afgestemd op gemiddelde situaties en instanties eveneens geneigd zijn vervlakkend te werken, geven de marges mogelijkheden te ontkomen aan de bijna opgelegde uniformiteit. Het vreemde is dat dit dikwijls nog hooglijk gewaardeerd wordt ook en dat met veel genoegen wordt meegewerkt de voorschriften zodanig te interpreteren dat een niet-dagelijkse oplossing kan worden bereikt.

rol van de architect

Het wordt nu tijd de vraag te stellen waar dit geworstel toe dient. Gebeurt dit ter meerdere glorie van de ontwerper? Of gaat het om het spel of zelfs de strijd met de betrokkenen? Of gaat het om het belang van de toekomstige gebruiker van het produkt, de bewoner?

Wij durven wel te stellen dat de drie motieven door elkaar spelen. Wij achten dit volkomen normaal en allerm minst verwerpelijk. Het gaat er om welke motieven prevaleren en dat moet het laatste motief zijn. Men dient wel te bedenken dat een woning een schaarsteprodukt is en dat ook zonder het bevechten van de marges wel een bruikbaar produkt ontstaat, geschikt voor bewoning. Maar het zou wel leiden tot een ontstellend grote eenvormigheid, veel groter dan nu al het geval is. En dit kan toch niet in het belang van de bewoner zijn? Hierover later meer.

De hiervoor geschetste procedure heeft tot de jaren zestig geduurd: opdrachtgever-rijkssoevereiniteit-stedebouwkundi-

ge-plan en de architect die hierin de woningen ontwierp. In deze jaren echter had men genoeg van de versteende voorschriften en de betonnen afspraken, die zich allerwege in de vorm van flats en andere blokkendozen manifesteerden. De meer creatief ingestelde architecten kregen in deze tijd kansen zich ook met de stedebouwkundige aspecten van hun vak te bemoeien. Grote bouwstromen waren taboe en er kwam meer geld beschikbaar voor de woonkwaliteit.

Het bleek dat architecten in staat waren interessante stedebouwkundige oplossingen te bedenken. Zij rangschikten de woningen naar grootte, hoogte en in een boeiende onderlinge samenhang. Op deze wijze ontstonden er gezellige straten en pleintjes met een goede detaillering van bestrating, verlichting enzovoort. Kortom, de architecten speelden met ruimte zoals zij dit van nature gewend waren en de herkenbaarheid voor de bewoners werd aanzienlijk groter.

Erkend moet worden dat de gezelligheid wat kneuterig aandeed en dat men op veel plaatsen van de weeromstuit ook te ver doorging. En dit ten koste van de zuiverheid, die toch het kenmerk van het ware is. Wij erkennen dat dit in ernstige mate laakbaar was, maar wij kunnen er twee excuses voor aanvoeren. Het eerste is de begrijpelijke reactie op de bouw

van vóór de jaren zestig. Het tweede is een veel gerechtvaardigder excuus. Er bleef de architect namelijk niets anders te doen dan spelen met ruimte en leuke huisjes met vriendelijke dakjes te bedenken. Fundamenteel was er nog niets veranderd in de stedenbouwkundige opzet. De activiteiten bleven beperkt tot wonen en slapen; werken en recreëren geschiedde elders. Zelfs scholen en winkels werden op één hoop gesmeten ter wille van de efficiëntie; alle elementen die hadden kunnen leiden tot een geïntensiveerd leven werden verwijderd.

Tegen deze gang van zaken komen de laatste jaren een aantal vooraanstaande architecten in opstand en zij gebruiken daarbij kreten als nieuwe truttigheid en meer van dat fraais. Dit tot groot genoegen van mensen die vereenvoudiging, versobering, verkleining en dergelijke voorstaan. De laatsten doen dit om de kosten te drukken, maar de eersten spelen dit duchtig in de kaart en bedenken hierbij niet dat veel van het moeizaam verworvene van de jaren zestig zonder goede alternatieven overboord wordt gegooid. Evenmin bedenken zij dat een zekere mate van kneuterigheid, we kunnen het ook kleinschaligheid noemen, bij onze Nederlandse instelling past. Zodra de maatschappij dit vereist dient architectuur te worden bijgesteld, want het is een uitdrukking van het maatschappelijk gebeuren. Wij erkennen

dat er thans minder geld voor de sociale woningbouw beschikbaar is en dat de energievoorziening een primaire rol is gaan spelen.

Maar wij waarschuwen tegen de huidige tendens van verkleining, verschraling of hoe je het wilt noemen. Wij pleiten voor een wat bezonnen oordeel en een beter gefundeerd inzicht in wat er nu moet gaan gebeuren. Gebeurt dit niet dan verkeren we over een aantal jaren in dezelfde omstandigheden als nu met onze flats en woningen van de jaren vijftig. Zij moeten met veel geld worden opgeknapt, vergroot en aangepast aan de huidige eisen.

Onze hoop is gevestigd op inventieve architecten die met behoud van het verworvene in de jaren zestig en met de huidige eisen een nieuwe impuls aan de sociale woningbouw weten te geven.

Wij hebben met opzet weinig verteld van ons eigen bureau, omdat wij dezelfde invloeden hebben ondergaan als andere architecten, dezelfde fouten hebben gemaakt en wellicht dezelfde verkeerde beslissingen hebben genomen. Wij generen ons hiervoor niet, want wij hebben met veel enthousiasme gewerkt. De woning in zijn omgeving was voor ons telkens weer een grote uitdaging.

Illustraties: Uitbreidingsplan 'De Zilverkamp' in Huissen (Gelderland)